

Málslig viðmerking

„Maður“ ella „menniskja“ o.a.

Jeffrei Henriksen, málfrøðingur, vísir niðanfyri við fleiri dómum á ta skeivu leið, mál okkara er farið av javnstøvuávim. Hann vísir á, at tað ber ikki til at týna orðið „maður“.

– Fyri „løgtingsmenn“ hava vit nú „løgtingslimir“. Teir hava formann, sum rímliga líka so væl kundi verið ein „forkvinna“. Men nú koma vit í neyð við einum heiti frammanundan, hvat ið veljast skal, áðrenn kynið er avgjørt. »Forlimur« er ikki góðtikið, skrivar Jeffrei Henriksen m. a.:

Jeffrei Henriksen, málfrøðingur og lærari

Javnan verður hildið upp á, at á føroyskum merkir orðið „maður“ tað sama sum „menniskja“, og eins vanlig, at tað ger tað ikki. Í gerandistalu hevur orðið ósamansett sum oftast ta avmarkandi merkingina, sum kann verða skilmarkað sum „eitt vaksnið menneskja“ ella „konu“, hóast fleiri máliskur, sum ikki samtykkja við hesa skilmarkingina, framvegis verða nýttar. Men tilfar máliskur, verður nú

løgmann; so lögdi tað ljóðar, gjørdist hon ikki „løgkvinna“.

Vit kundu næstan endaleyst hildið fram við øðrum samansetingum sum „landsmaður“, „málmaður“, „mannamál“, „mannaminni“, „mannndráp“, „mannmink“ o.s.fr. – Tað er so sanniliga eisini minur á t.d. „mannhugsan“ og „mannfólkahugsan“.

Upp aftur órímligari eru royndirnar at beina fyri teimum ótaldu orðum, ið avleidd eru av orðinum „maður“, t.d. „at manna“ við „manning“. Eg havi sæð á prenti okkurt um „at, kvinn-a“ kappróðrarbátar við „kvinning“.

Rætt so, siðbundin arbeiðsheiti eru ofta kynsbundin eftir kynsligum arbeiðsbýti, t.d. „neytakona“ og „úrðóðarmáður“.

Men tað er ikki gomul siðvenja, at hugtøk skifta heiti, tað ið tey ikki skifta starv, hóast tey lutvíst skifta innihald. Eitt seiðatræ eitur „seiðatræ“, hóast tað kanska ikki er annað enn eitt jannrør og rættiliga vanligar verður nýtt til annan fisk enn seið. Somuleiðis hava upp í gjøgnum tíðina fleiri konufólk roynt seg sum „úrðóðarmenn“, og sjálvr minnst eg væl ein mann, sum var „neytakona“. Tað var einki óvanligt við tilikum skifti í arbeiðsbýtinum, tá ið onkrum hýski treyt mann ella

ið gjørt burtur úr orðinum „maður“ sum ósamansettum orði, í samansetingum ella í avleiddum orðum, tykir nú eisini málkynið at vera farið at ríða. „Sangari“ er kálkynsorð, men einki skuldi verið til hindurs fyri at nýta orðið bæði um kvinnu og

Jeffrei Henriksen:

At »kókkurin er góður« geldur eins væl fyri kvinnu sum mann; ikki fyrr enn í einum møguligum seinni fornarni kemur lívkynið fram »hon (líka væl sum, hann) dugir síni ting«. Eg haldi ikki, eg enn havi hoyrt nakra kvenskynsorðing sum »kókkurin er góður«.

mann eins og orðið „lærari“, har ið just verður roynt at beina fyri kynsmærka heitinum „lærarinna“ - av javnstøðugrundum, ikki tykkum at siga. Men í fjølmíðlunum verður kvinnuligur sangari at kalla altíð umtalað sum „songkvinnu“, hóast orðið »songkvinnu“ ikki er til (stjórna verður sett framman fyri skeiv orð og máliskur).

Neyðin í sjálvkendari (subjektivari) málrækt er ikki, hvussu orðið er smíðað (morfologiskt), hvat hugtakið eitur, men hvør hjámerking ið verður lögð í orðið.

Málfrøðingar eru nú á døgum farnir at leggja dent á at skilja millum málkyn (genus - t.d. mánaður, vika, ár), lívkyn (seksus - maður, kona, barn) og ísálan (animation - har ið skilt verður millum fólk og djór ella lutir; t.d. fáur, og „fátt“).

Í fjølmíðlunum tykir málkyn nú at mega víkja fyri lívkyni: Orðið „skald“ er málsliga uttanveltað, hvørkikynsorð, og átti sambært vanligum reglum at kunnað verið nýtt eins væl um bæði kvinnu og mann; men í fjølmíðlunum tykir eingin ivi

vera um, at orðið „skald“ hóast uttanveltað málkyn merkir kallmaður; kvinnuligt skald verður harafturimóti nú javnan umrøtt sum „skaldkona“, hóast „kona“ og somuleiðis „maður“ skoytt upp í starvsnavn annars merkir hjúnafelagi sum t.d. í orðinum „prestakona“.

Orðið „sangari“ er ikki vakrað sum felagsheiti, just tí at tað hevur kálkynssnið, men heldur tí at tað merkningarliga verður sett í samband við kálkenniskju mótvægis kvenskynsmálkynjum.

Kálkyns- og kvenskyns-samanrenningin í samkyn (utrum), til frámærkis frá hvørkikyni (ne-utrum), finst ikki í føroyskum, hvørki í navnorðum, lýsingarorðum ella í fornævnum (dansk »den, som er syg« skilur ikki millum kálkyn og kvenskyn, men merkir samkyn mótvægis hvørkikyni »det, som er sygt«).

Har í so mongum øðrum málum ber til so ella so at skilja millum samkyn og hvørkikyn til at lýsa ísálan (at skilja millum menneskju øðrumegin og djór og lutir øðrumegin), nýtur føroyskt kálkyn og hvørkikyn. T.d. fevnr óndisreglan »Ungur at vera er ikki so lætt« um bæði dreingir og gentur, hóast „ungur“ eftir málkyni er kálkyn; kálkynssnið sum „mangur“, „hvør“ og „hvønn“ verður algengt nýtt um menneskju, „mangt“ og „hvat“ um djór og lutir - fólk møguliga uppiroknað -, soleiðis í orðatøknum »Mangur læt, tá ið hann átti at grátid“ og »Mangt er í neyðini nýtt«. So hoyrist mótmælt, at hetta stavar frá einum mannsamfelag, har ið kvinnin ikki varð sædd. Um so var, hvussu so við orðatakinum »Fáur kann eitt barn at eiga?« man her bara verða hugsað um mann-fólk? - ella: »Tungt er at leggja ást við hann, ið onga leggur ímóti;« - skuldi hetta bara góldið fyri konufólk og samkynnd mann-fólk?

Í fleirtali afturimóti er rætt føroyskt við hvørkikyni eisini sagt um fólk: »Øll í húsnum kundu ikki sleppa í brúdleipið« - men ikki í

eintali um fólk, uttan so at tað onkursvegna er meint niðrandi: »Ikki kemur í kór tað, ið sjálvt vil fara í flór.« Í søgnini um Floksmenn verður sagt, at Sjúður við Gellingará »skuldi drepa hvønn (ikk, hvønn og hvørja)«, ið hann fekk fatur á? - hann skuldi beina fyri øllum menneskjum; hevði verið sagt »hvat ið hann fekk fatur á«, so skuldi hann sambært vanligari málhýtslu eisini drepa høn og dunur, neyt og seyð.

Men nú tykir ráða meir um at skilja millum menn og kvinnur enn at skilja millum menneskju og djór, ikki at nýta kálkynssnið í almennum máliskum um

Jeffrei Henriksen:

Orðið „skald“ er málsliga uttanveltað, hvørkikynsorð, og átti sambært vanligum reglum at kunnað verið nýtt eins væl um bæði kvinnu og mann; men í fjølmíðlunum tykir eingin ivi vera um, at orðið „skald“ hóast uttanveltað málkyn merkir kallmaður; kvinnuligt skald verður harafturimóti nú javnan umrøtt sum „skaldkona“, hóast „kona“ og somuleiðis „maður“ skoytt upp í starvsnavn annars merkir hjúnafelagi sum t.d. í orðinum „prestakona“.

fólk, har ið konufólk kunnu vera uppi. Í fræga fari kanst tú sum í øðrum nýtiarmálum royna við orðingini »hann ella hon«; men hetta er torført uttan samkyn. Við ísálanarkálkyni ber væl til við einum setningi sum »Um nakar annar verður sjúk, skal hann...«; hetta hevði í røttum javnstøðuføroyskum verið til »Um nakar annar ella nokur onnur verður sjúk ella

sjúk, skal hann ella hon...«

»Har ið ein skriðan er lopin, er onnur væntandi.« sigur eitt gamalt orð. Alt hetta rokilsíð um lívkyn mótvægis fyrbrigdum sum málkyni og ísálan hevur havt eina ómetaliga stóra málsliga óvissu við sær. Føroyskt hevur samsvar í kyni og somuleiðis í falli og tali. Hetta er eisini í umsagnarlíði (lýsingarorði og lýsingarhátti); tað er at siga sum málkyn, ikki sum lívkyn. At »kókkurin er góður« geldur eins væl fyri kvinnu sum mann; ikki fyrr enn í einum møguligum seinni fornarni kemur lívkynið fram »hon (líka væl sum, hann) dugir síni ting«. Eg haldi ikki, eg enn havi hoyrt nakra kvenskynsorðing sum »kókkurin er góður«; men í almongum fómur er tilik orðing nú vordin vanlig, ella heldur at siga hvøðsreglan, sum t.d. at »luttakarnir (kálk.)« eru samdar (kvensk.). - Eru bæði kynini umbóðar, verður nú týðað til hvørkikyn, sum »nógvir íslamar (kálk.)« eru deyð (hvørkik.).

Og skriðulopið heldur fram. Óvissan við málkyni mótvægis lívkyni og ísálan tykir vera víðkað til eina algongda málsliga óvissu, t.d. í talsamsvari, sum málfrøðiliga kann roknað sum samdømi við lívkynssamsvar: Orð við samtøkumerking, sum rímliga altíð eru eintalsorð, hava málsligt talsamsvar, t.d. »Ein minniliti er samdur«; men fornavn, ið aftaná kemur, kann standa í fleirtali: »teir tær / tey vilja...« Nú er í fjølmíðlunum javnan at hoyra og siggja bæði umson og umsagnarliði til eintalsorð sett í fleirtal - og lívkyn fyri málkyn, okkurt sum, at »Ein minniliti eru samdir (samdir / samdir)«. - Berið saman við tað líka órímliga: »Manningin (kvensk. eint.)« eru bjargaðir (kálk. flt.).

Jeffrei Henriksen

Jeffrei Henriksen:

Vit kundu næstan endaleyst hildið fram við øðrum samansetingum sum „landsmaður“, „málmaður“, „mannamál“, „mannaminni“, „mannndráp“, „mannmink“ o.s.fr. – Tað er so sanniliga eisini minur á t.d. „mannhugsan“ og „mannfólkahugsan“.

hildið, eiga rímliga at verða fyribeindar í málunum.

Eisini verður drivið á at beina fyri orðinum „maður“ í verandi samansettum orðum, sum ikki samsvara við hesa nýtiðar skilmarkingina. Soleiðis er ein kvinnuligur formaður nú „forkvinna“. Men ein átrókandi spurningurin má síðani verða, hvat ið so skal vera felagsheitið. Hvør skal veljast at standa fyri fundi hjá báðum kynjum? - Fyri „løgtingsmenn“ hava vit nú „løgtingslimir“. Teir hava formann, sum rímliga líka so væl kundi verið ein „forkvinna“. Men nú koma vit í neyð við einum heiti frammanundan, hvat ið veljast skal, áðrenn kynið er avgjørt. »Forlimur« er ikki góðtikið.

Vit hava eisini, sum frá er liðið, havi fleiri „landsstýrskvinnur“ umframt „landsstýrismenn“; men eg dugi ikki at koma fram á nakad felagsheiti til teirra. Og fyri nøkrum árum síðan hendi so tað, at ein „landsstýrskvinna“ varð vald til

Jeffrei Henriksen:

Upp aftur órímligari eru royndirnar at beina fyri teimum ótaldu orðum, ið avleidd eru av orðinum „maður“, t.d. „at manna“ við „manning“. Eg havi sæð á prenti okkurt um „at, kvinn-a“ kappróðrarbátar við „kvinning“.

kvinnu at gera tað, ið gerast skuldi - men heitið skifti ikki.

Eftir at so nógv hevur ver-